

Označování vín vyráběných pro bohoslužebné účely

Josef Kotásek

1. Problematika označování výrobků, zvláště v oblasti potravinářství, obvykle nepatří mezi témata, která bychom mohli označit za intelektuální vyzývavá. To platí v plné míře i pro značení tak specifického produktu, jakým je víno. Zdánlivě čistě technická oblast „práva cedulí a vizitek“ - u vín a vinných nápojů formalizovaná v rozsáhlých kasuistických českých a zejména evropských předpisech – však občas přinese doktrinálně velmi zajímavé otázky a výkladové spory s přesahy do jiných, domněle či skutečně, „významnějších“ odvětví.

Problematika značení vín, která jsou vyráběna pro bohoslužebné účely, rozhodně nepředstavuje kruciólní bod právní úpravy vinifikace v evropském či českém právu a je spíše – stejně jako dotčená vína - raritou. K řešení jsou zde jistě naléhavější otázky – namátkou třeba dovolenost označení *Chateau* u vín z produkce moravských a českých fatorií či zcela aktuálně zavedení samoregulačního apelačního (románského) systému klasifikace a s tím související problémy. Přesto to byl právě údaj „mešní víno“, který vedl k velmi zajímavému sporu ukončenému (alespoň prozatím) rozhodnutím Nejvyššího správního soudu.

Ve svém příspěvku se pokusím stručně (a spíše lehčí formou se zachováním přednáškového stylu) načrtnout některé zásady označování vín produkovaných za účely bohoslužby a podrobně seznámit čtenáře s avizovaným rozhodnutím NSS. Vzhledem k tomu, že původ regulace je historicky v církevních předpisech (pozitivní právo si označení „mešní“, „košer“ apod., počíná všimát až relativně nedávno), bude tento příspěvek alespoň dílem mířit i na příslušné předpisy církví (tj. normativní systémy nezávislé na vnitrostátním právu v České republice) a jejich genezi.

2. Klasifikace vín vyráběných pro bohoslužebné účely má význam především u římskokatolické církve a církve židovské – právě druhá jmenovaná jde co do náročnosti požadavků na kvalitu „košer“ asi nejdále. Ovšem i u těch zdánlivě nejrigidnějších pravidel lze často konstatovat (laskavý čtenář necht' promine následující racionalizaci), že vyhovují hygienickým, vinohradnickým a enologickým zásadám a stanoví zpravidla rozumné požadavky (a pokud ne, jsou pak jejich ambice často toliko nominální).

Dobře to lze demonstrovat právě na pravidlech platících pro košer vína. Košer obecně znamená "vhodné" jídlo či nápoje, které byly připraveny v souladu se židovskými předpisy. Při výrobě košer vína lze používat jen produkty certifikované rabinátem, nesmí být použity vedlejší živočišné produkty (např. želatina či kasein) a na přípravě košer vína mohou během celého procesu výroby od dovezení hroznů do vinařství až po otevření a rozlévání participovat jen zbožní Židé. Jakmile s vínem manipuluje někdo jiný, přestane být víno ve smyslu náboženských předpisů košer¹.

Tato univerzální pravidla pak doplňují další předpisy, které mají svůj původ již v biblických dobách a týkají se vín produkovaných v Izraeli. V plné míře pro ně platí konstatování o souladu s rozumnými enologickými zásadami. Tak např. jednou z podmínek pro status košer vína je „orlach“ - zákaz tzv. prvních sklizní. Jde o sklizně uskutečňované ve třetím roce po výsadbě vinice², tj. v době, kdy rostlina vinné révy ještě nedisponuje odpovídajícím kořenovým systémem a tomu často odpovídá i nižší kvalita hroznů. Taktéž pravidlo Kilai Ha'Kerem - zákaz mísení druhů má v podobě zákazu pěstování jiného ovoce nebo zeleniny mezi révou racionální rostlinářské opodstatnění. Hrozící znehodnocení „košer“ kvality kontaktem s nežidy má také své pozoruhodné a elegantní řešení: v kategorii košer vín

¹ Dle Slovníčku [cit. 2009-07-30]. Dostupné z: <http://www.terravinifera.cz>. (autor neznámý). Další informace volně vychází z údajů publikovaných na těchto internetových stránkách.

² V naší úpravě jde o vína označovaná jako "první sklizeň", "panenská sklizeň" nebo "panenské víno" (srov. § 9 prováděcí vyhlášky 323/2004 Sb. ze dne 5. května 2004, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o vinohradnictví a vinařství, dále jen „prováděcí vyhláška“).

označovaných jako Mevushal, které je pasterizovaným košer vínem. Díky pasterizaci mohou s láhvemi vína manipulovat i nežidé (obchodníci, číšníci), aniž by tím víno ztratilo svůj privilegovaný status. To dále posiluje jeho marketingový potenciál i v očích nežidovských zákazníků.

O poznání méně komplikovaná jsou křesťanská pravidla stanovující podmínky statusu mešního vína, tj. vína používaného při eucharistické bohoslužbě a sloužícího k přeměně vína v krev Páně a přijímání svátosti. Mešní víno má v našich podmínkách význam v zásadě jen u Římskokatolické církve³. Z ampelografického pohledu je mešní víno zcela neutrální, na odrůdě nesejde. Původně bylo sice povoleno užívat pouze červené víno, papež Sixtus IV v roce 1478⁴ však umožnil užití bílých vín, která nyní dominují (což je obvykle odůvodňováno hygienickými a estetickými ohledy⁵).

Kanonické právo pamatuje na mešní víno v Kánonu 924 § 1 a 3 Kodexu kanonického práva, pod rubrikou „Obřady slavení eucharistie“ velmi stručnými požadavky: *Posvátná eucharistická mešní oběť se musí slavit za použití chleba a vína, do něhož se přimísí maličké množství vody. Víno musí být přírodní z vinné révy a nezkažené.*

V liturgické instrukci *Redemptionis sacramentum*⁶ najdeme pod č. 50 podrobnější pravidla: *Víno použité při slavení eucharistické oběti musí být přírodní, z vinné révy, čisté, nepozměněné, nesmíchané s jinými přísadami. Při samotném slavení mše svaté je k němu přimícháno nepatrné množství vody. S největší péčí ať je dbáno na to, aby víno připravené k eucharistii bylo uchováno v dokonalém stavu a nezoctovatělo. Je naprosto zakázané používat víno, u něhož jsou pochyby o jeho pravosti a složení. Církev totiž požaduje jistotu pro podmínky nutné k platnosti*

³ S výhradou církve Starokatolické, kde se autorovi nepodařilo získat příslušné údaje.

⁴ Srov. http://de.wikipedia.org/wiki/Messwein#Geschichtliche_Aspekte. [cit. 2009-07-30].

⁵ Z podobných důvodů je povoleno užití fortifikovaných vín, která si uchovávají kvalitu i delší dobu po otevření láhve.

⁶ *Redemptionis sacramentum* je instrukcí Kongregace pro bohoslužbu a svátosti vytvořenou na základě pověření papeže.

svátostí. Není přípustná žádná záminka pro použití jiných nápojů jakéhokoliv typu⁷, které nejsou platnou materií⁸.

Z uvedeného vyplývá, že označení „mešní víno“ je pro účely bohoslužby irelevantní. Jako mešní víno tak může teoreticky posloužit i víno jako mešní neoznačené a pořízené z veřejné distribuční sítě či víno, které kněz zakoupí např. od svého známého vinaře.

3. Vinařský zákon⁹ pamatuje na ochranu označení vín produkovaných pro bohoslužebné účely ve svém § 16 odst. 6, který je současně první úpravou označení těchto vín v pozitivním právu¹⁰. Z poněkud mnohomluvného ustanovení plyne, že na etiketě vína lze uvést, že splňuje požadavky pro účely církví a náboženských společností, pokud byl vydán písemný souhlas příslušné církve nebo náboženské společnosti s uváděním takto označeného vína do oběhu.

Bez předchozího souhlasu církve nebo náboženské společnosti - uděleného v písemné formě - je zakázáno uvést takto označené víno do distribuce¹¹. Zákon demonstrativně vyjmenovává příklady takto chráněných označení: „mešní víno“ a „košer víno“, chráněna však budou i ve výčtu neuvedená synonyma. V úvahu připadá např. víno „oltářní“, které výslovně zmiňují některé zahraniční úpravy, např. právě uvedená úprava německá.

⁷ V minulosti probíhaly diskuse nad tím, zda lze použít jako náhražku vína nezalkvašený hroznový mošt. Aramejšťina, jazyk Ježíšův, totiž používá pro mošt i víno stejné označení, takže nebylo patrné, co se výrazem míní. Ve prospěch vína byl použit dosti kuriózní, nicméně všeobecně akceptovaný argument, založený na faktu, že v horkém podnebí Blízkého východu začíná hroznový mošt okamžitě kvasit a měnit se na víno (šlo o jakýsi „argument podnebí“).

⁸ Liturgická instrukce je dostupná mj. zde: <http://www.cirkev.cz/res/data/004/000514.pdf>. [cit. 2009-07-30].

⁹ Zák. č. 321/2004 Sb., ze dne 29. dubna 2004 o vinohradnictví a vinařství ve znění pozdějších předpisů (dále jen „vinařský zákon“).

¹⁰ Právní předpisy upravující vinifikaci a označování vín na území Čech a Moravy (jde zejména zákon o přípravě a podávání nápojů vínu podobných ze dne 21. července 1880 s prováděcím nařízením ze dne 16. září 1880, první vinařský zákon ze dne 12. dubna 1907, vyhl. min. výživy ze dne 18. ledna 1950, norma ČSN č. 567741, zák. č. 61/1964 Sb., o rozvoji rostlinné výroby, zák. č. 115/1995 Sb., o vinohradnictví a vinařství) na ochranu označení vín produkovaných pro bohoslužebné účely nepamatují. Ke starším horenským řádům srov. např. výklady podané in Kraus, V. Vinitorum Historicum. Praha. Radix 2009. s. 75-100.

¹¹ Obdobně např. úprava německá, srov. § 31 německé prováděcího nařízení k vinařskému zákonu (Weinverordnung ve znění oznámení ze dne 21. dubna 2009, BGBl. I S. 827).

Neoprávněné označení přitom může být trestáno jako správní delikt sankcí až ve výši 4 mil. Kč. Příslušný správní orgán (tj. Státní zemědělská a potravinářská inspekce) tak o právu užívat označení nerozhoduje, toto rozhodnutí je plně v rukou církve a s udělením či neudělením předchozího písemného souhlasu pracuje SZPI¹² toliko jako s faktem.

Ochranou údajů o konformitě výrobních postupů s příslušnými církevními předpisy vinařský zákon reflektuje ochranu církví, které jsou jediné oprávněny rozhodovat o řádném splnění svých vlastních pravidel, ale také spotřebitelů, pro které bude (zejména u košer vín) tato vlastnost velmi atraktivní.

Primárním a hlavním účelem mešního vína je jeho využití při liturgiích (jistota církve, že užívá odpovídajících produktů), nicméně pominout nelze ani značný marketingový potenciál, který může být příslušnou církví využit. Tento potenciál je dán spotřebou vína v rámci samotné církve¹³, ale také i tím, jak vnímají takové raritní označení běžní spotřebitelé při rozhodování mezi koupí „mešního“ vína či jeho „sekulární“ přívlastkové alternativy¹⁴.

Zajímavou otázkou, kterou řešil i Nejvyšší správní soud, je pak povaha rozhodnutí církve, kterým je příslušnému producentovi či distributorovi povoleno užívat označení mešní víno či obdobné označení.

4. Výše avizovaný rozsudek Nejvyššího správního soudu z ledna 2008¹⁵ řešil spor mezi Českou biskupskou konferencí jako zástupcem Církve římskokatolické (dále „žalovaná“) a společností s ručením omezeným Arcibiskupské vinné sklepy Kroměříž (dále

¹² Dále jen „SZPI“.

¹³ Jen v SRN je spotřeba mešního vína v rámci obřadů odhadována na téměř 800 tis. lahví ročně.

¹⁴ V praxi se stále setkáváme s tím, že část konzumentů považuje označení „mešní víno“ za synonymum vína uměle nedoslazovaného. Tak tomu sice podle Kodexu má být (srov. výše prezentované církevní předpisy), ovšem zákaz slazení platí dle aktuální úpravy pro všechna jakostní vína s přívlastkem a rozhodně tedy není výsadou „mešních vín“. „Rozředění“ pojmu „mešní víno“ v synonymum nedoslazovaných vín ovšem již díky rostoucí povědomosti spotřebitelů nehrozí.

¹⁵ 2 As 54/2007-94, publikovaný pod č. 1556 ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. 5/2008, str. 459.

jen „žalobce“ nebo „stěžovatel“). Žalobce požádal Římskokatolickou církev o povolení užívat názvu mešní víno, což Česká biskupská konference zamítla (sluší se poznamenat, že mezi oběma účastníky probíhaly vážné obchodní spory, mj. spor o obchodní firmu a zrušení účasti společníka¹⁶).

Proti zamítavému dopisu České biskupské konference podal žalobce správní žalobu, kterou Městský soud v Praze odmítnul, neboť podle něj udělení či neudělení souhlasu k označení „mešní víno“ není rozhodnutím vydaným v oblasti veřejné správy ve smyslu § 4 odst. 1 s. ř. s. a nepodléhá tedy přezkumu ve správním soudnictví. Spor se v rámci kasační stížnosti dostal až před Nejvyšší správní soud, který se v zásadě ztotožnil s Městským soudem a kasační stížnost zamítnul s tím, že odepření České biskupské konference spadá do vnitřní autonomie církve, nebylo rozhodnutím orgánu veřejné správy a tento nesouhlas nemůže zasáhnout subjektivní právo žádné osoby¹⁷.

Rozhodnutí je zajímavé v mnoha ohledech. Řeší se v něm mj. vztah státu a církve, reprezentace církve nebo povaha rozhodnutí České biskupské konference. Tyto aspekty však ponechávám stranou a zaměřuji se toliko na argumenty stěžovatele týkající se hospodářských a obchodních aktivit církve a jejich souvislosti s (ne)udělením souhlasu k užití označení mešní víno.

Stěžovatel nesouhlasil s názorem městského soudu, že posouzení, zda konkrétní víno splňuje požadavky, aby mohlo být prohlášeno za víno mešní, spadá plně do vnitřní autonomie církve.

Toto tvrzení je dle stěžovatele¹⁸ třeba měřit pohledem toho, že je „*ČR sekulárním státem, zvláště když se jedná o obchodní spor, kde je římskokatolické církvi jako jednomu z účastníků obchodní soutěže poskytována značná výhoda, když může omezit ostatním soutěžitelům přístup na trh regulací označování vína. Svoboda náboženského vyznání*

¹⁶ Srov. Koudelka, Z. Mešní víno před soudem. Právní rádce č. 12/2008, s. 43.

¹⁷ K tomu také Koudelka, Z. cit. výše, s. 42-44.

¹⁸ Vycházím z komentovaného rozhodnutí.

a autonomie církvi a náboženských společností má podle stěžovatele dopad toliko na správu jejich vnitřních poměrů, které žádným významným způsobem nezasahují navenek, jako je například vymezení přístupu kněží římskokatolické církve do jejich funkcí. V nyní posuzovaném případě jde však o omezení volného obchodu osobám, které s církví nemají nic společného, navíc ve výsostně ateistické zemi, kde je mešní víno, které je předmětem neomezeného obchodu a neslouží tak pouze potřebám uspokojování náboženského ritu při katolické mši, nakupováno spíše z důvodu své spotřebitelské zajímavosti. Nejde tu proto o autonomii církve, nýbrž o její postavení hospodářského soutěžitele...“.

Stěžovatel dále vyčítá zákonodárci, že „díky znění § 16 odst. 6 zákona č. 321/2004 Sb., o vinohradnictví a vinařství, patrně nevědomky vtělil do zákona značnou hospodářskou pravomoc římskokatolické církve. Stěžovatel připomíná, že každé omezení či podmínka svobody podnikání musí být podle článku 26 odst. 2 Listiny jednak souladné se zásadou rovnosti a jednak zakotveno v zákoně, jenž musí také určit osobu, která je pověřena stanovením těchto podmínek“.

Na obou argumentech zaráží nerespektování geneze označení „mešní víno“. Tato značka byla jistým druhem obrany kléru před nekvalitními a pančovanými víny; měla být garancí toho, že výrobní postupy odpovídají příslušným liturgickým předpisům a nápoj tak může být použit při mši. Vždy bylo vnitřní věcí příslušné církve, jakou kvalitu a výrobní proceduru od vín používaných při eucharistii bude vyžadovat - a komu výsadu používat značku „mešní víno“ přizná. Požadavek žalobce ve svém důsledku směřuje – pod záminkou, že církve využívá označení také marketingově – k určitému „vyvlastnění“ tradičního vnitřního označení ve prospěch předem neurčené skupiny výrobců.

Nepřesvědčí ani argument, že požadované označení neslouží „pouze potřebám uspokojování náboženského ritu při katolické mši a je nakupováno spíše z důvodu své spotřebitelské zajímavosti“. Tak tomu jistě může být (při často velmi sporné kvalitě mešních

vín o tom ovšem autor upřímně pochybuje), nicméně primárním účelem označení je naplnění požadavků římskokatolické církve pro účely její liturgie. Připustit z uvedených důvodů soudní přezkum udělení souhlasu užívat označení „mešní víno“ by tak fakticky bylo soudním přezkumem rozhodnutí církve o tom, jaký nápoj bude používat při svých bohoslužbách.